

**Preek over
duurzaamheid en maatschappelijk ondernemen
in de Hooglandse Kerk te Leiden op zondag 18 september 2005
door Bram Rutgers van der Loeff**

‘Meester, wat moet ik doen om deel te krijgen aan het eeuwige leven?’ Met die vraag begint het bijbelverhaal van de Barmhartige Samaritaan, de vraag van een schriftgeleerde aan Jezus:

‘Meester, wat moet ik doen om deel te krijgen aan het eeuwige leven?’. ‘Heb de Heer, uw God, lief met geheel uw hart en heel uw ziel en heel uw kracht en met heel uw verstand, en uw naaste als uzelf’ is het antwoord. Daarna volgt de vraag en de uitleg wie die naaste dan wel is.

Vandaag kijken we naar een vraag die er veel op lijkt. Het is de vraag ‘Wat moet ik doen om duurzaam te leven?’. In 1987 werd die vraag beantwoord in een rapport van de Verenigde Naties, het zogenaamde Brundtland-rapport. *Our Common Future* heette dat, Onze Gemeenschappelijke Toekomst. In dat rapport wordt duurzaamheid voor het eerst gedefinieerd, en wel als volgt: de ontwikkeling die voorziet in de behoeften van het heden zonder daarmee de kansen van komende generaties aan te tasten om in hún behoeften te voorzien. Het Brundtland-rapport zegt dus eigenlijk dat als het om duurzaamheid gaat de komende generaties onze naasten zijn, die we lief moeten hebben, waar we voor moeten zorgen, door ons verantwoordelijk te gedragen.

Maar ook met die definitie blijft de vraag: 'Heer, wat moet ik nou echt doen om die duurzaamheid waar te maken?' In lijn met het bijbelverhaal van de Barmhartige Samaritaan zal ik die vraag met een voorbeeld beantwoorden, een praktijkvoorbeeld dat ik twee weken geleden in Den Haag hoorde. Een soort parabel.

Een glazenwasser gebruikt bij zijn werk een duurzaam schoonmaakmiddel, om het milieu te sparen. Zijn schoonmaakmiddel is namelijk biologisch afbreekbaar. Uiteraard verpakt in flessen van biologisch afbreekbaar plastic. Dat betekent dat hij minstens een tiende cent per gewassen raam extra kosten heeft. Dat vertelt hij zijn klanten, vooral zijn grote klanten, kantoorgebouwen met honderden ramen. Overheidsgebouwen dus ook. Hij legt uit dat hij duurzaam te werk gaat, dat hij het milieu spaart. Het Brundtland-rapport zal hij daar niet bij noemen, laat staan de bijbel. Maar hij wijst wel op z'n extra kosten en op de politieke druk om verantwoord te werk te willen gaan, om maatschappelijk ondernemen te willen bevorderen. Zijn klanten antwoorden eigenlijk allemaal hetzelfde: 'je doet maar, je zoekt 't maar uit, wij willen gewoon de laagste prijs. En als jij die niet geeft, gaan we naar een ander'. Waarna de glazenwasser besluit dan maar genoeg te nemen met een tiende cent minder opbrengst per gewassen raam. Zijn goede zorg voor het milieu betaalt hij zelf, uit eigen zak. Net als de Barmhartige Samaritaan dat destijds deed, door het slachtoffer langs de weg uit eigen zak helpen. Dat is dus eigen verantwoordelijkheid nemen.

Op dit verhaal van de glazenwasser zijn talloze varianten. Bijvoorbeeld zuivere koffie, geteeld is zonder rooibouw te plegen, zonder chemische bestrijdingsmiddelen en zonder dat kleine koffieboeren worden uitgebuit. Ook dat kan tot een prijsverhoging leiden van zeg een cent per kopje. En bijvoorbeeld spijkerbroeken en andere zogenaamde 'schone kleren', waar geen kinderhanden aan te pas zijn gekomen en die onder goede arbeidsomstandigheden gemaakt zijn, zonder te lange werktijden, in goed geventileerde en veilige werkruimtes. Dan gaat het dus niet alleen om het behoud van het milieu, maar ook om het behoud van de menselijke maat en om respect voor de medemens. In Nederland is dat op zich allemaal goed geregeld. Behalve dan dat echt respect zich niet laat 'regelen'. En bovendien; je kunt altijd verder gaan dan de regels en bijvoorbeeld mensen dienst nemen uit een achterstandspositie, met een handicap, een strafblad, een andere huidskleur.

Het gemeenschappelijke van al dat maatschappelijke ondernemen wordt sinds een jaar of tien samengevat in drie letters: namelijk PPP, wat staat voor People, Planet, Profit. Oftewel: Mens, milieu en meerwaarde, winst dus. Dat is een uitbreiding van de definitie van Brundtland, die vooral over het milieu ging. De drie P's geven aan dat het een duurzame of maatschappelijk verantwoorde onderneming niet alleen om de winst gaat, maar dat die ook goed let op zijn effecten op mens en milieu. De winst is daarbij zijn eigenbelang, de eigenliefde. Mens en milieu, people en planet, dat zijn de anderen, de naasten. PPP is dus de moderne, economische

vertaling van het gebod: 'heb uw naaste lief als u zelf'. Weeg alle drie de P's even zwaar.

Het is dus niet zo gek om in de zoektocht naar de kern van duurzaamheid terug te grijpen naar bijbelverhalen. Want die verhalen zijn nog steeds van toepassing. Ze gaan over mensen, over menselijk gedrag, over vragen waar de mens altijd tegen aan zal lopen: hoeveel heb ik over voor de ander, hoeveel houd ik voor mezelf? Die vraag speelde in bijbelse tijden net zo goed als nu. Beide schriftlezingen *) gingen er over. Maar het is bepaald geen vraag die alleen op zondag speelt, en alleen in de kerk. Integendeel. Hij speelt elke dag.

En daarom is het goed om ook met een meer alledaagse en hedendaagse blik naar duurzaamheid te kijken. En dat kan. Want er is het nodige onderzoek naar gedaan. In ieder geval naar een heel bepaald soort 'duurzame' bedrijven. Namelijk bedrijven die al generaties of zelfs eeuwen lang bestaan. Die misschien het eeuwig leven nog niet hebben verworven, maar er toch in ieder geval veel dichterbij zijn gekomen dan vele collega's en concurrenten, want gemiddeld bestaat een onderneming, zeker een grotere onderneming, maar zo'n 20 of 30 jaar.

Uit dat onderzoek blijkt dat voor die langlevende bedrijven winst niet het enige kompas is. Zij willen vanaf hun oprichting gewoon een goed en nuttig product in de samenleving neerzetten. Een goed en nuttig onderdeel van de samenleving zijn. Om dat goed en

duurzaam te doen, moet je wel winst maken. Maar dan is winst alleen maar een middel, een voorwaarde. Geen hoofddoel. Dat vind je dan ook terug in de *mission statements*, de doelstellingen van dergelijke bedrijven. Daarin staan klanten, medewerkers, de omgeving of de samenleving altijd hoger genoteerd dan de aandeelhouders en de winst.

Langlevende ondernemingen hebben dus een evenwicht gevonden tussen de drie P's. Dat was één van de belangrijkste overeenkomsten tussen de onderzochte ondernemingen. De onderzoekers noemden dat evenwicht 'het genie van het én én', tegenover 'de dictatuur van het óf óf'. Dus niet óf winst óf menselijk, maar én winst én menselijk. Zoals de Barmhartige Samaritaan, op weg naar de markt in Jericho, een open oog hield voor zijn omgeving. En niet te beroerd om z'n reis even te onderbreken wanneer er belangrijker dingen aan de orde zijn. Een andere manier om die houding aan te duiden was bij die onderzoekers: pragmatisch idealisme. Want de mooie idealen worden niet voor de zondag bewaard, of voor het gezin of de vriendenkring. Nee, de idealen worden op het werk toegepast. Daar wordt goed opgelet of de mensen zich goed voelen, de medewerkers, de klanten, de leveranciers, de omgeving en ook wel: de aandeelhouders.

Maar nog steeds blijft de vraag: hoe word je nu zo duurzaam als de glazenwasser. Of als die eeuwenoude bedrijven. Een vraag, die in dat onderzoek uiteraard ook gesteld werd. De onderzoekers gingen op zoek naar het geheim van die duurzame bedrijven. Was

het een bepaald soort personeelsbeleid of financieel beleid, een bepaalde organisatiestructuur of ondernemingsfilosofie? Daar bleek echter niets van. Er was geen echt gemeenschappelijk kenmerk in de werkwijze van die duurzame bedrijven. Er was dus geen recept voor duurzaamheid bij hen te vinden. Ze deden het allemaal op hun eigen manier.

En dat was dus ook het enige gemeenschappelijke kenmerk van die bedrijven: hun authenticiteit, hun pure eigenheid. Ze hadden die duurzaamheid niet uit de managementliteratuur gehaald. En ook niet van de buurman geleerd. Of uit de Tien Geboden. Nee, ieder had z'n eigen weg ontwikkeld.

Dat resultaat komt geheel overeen met het advies van de SER, de Sociaal-Economische Raad uit 2000 over maatschappelijk ondernemen. In dat advies stond dat maatschappelijk ondernemen 'maatwerk' is, iets dat elk bedrijf voor zichzelf moet beslissen en moet invullen. Dus niet iets voor een blauwdruk, een standaard of nieuwe wetgeving.

Eigenlijk wisten we dat natuurlijk al. Want weer bevat het verhaal van de Barmhartige Samaritaan hier een les over. In de vorm van de priester en de leviet die het slachtoffer van de roofoverval langs de weg laten liggen. Terwijl zij toch bij uitstek de mensen waren die de regels kenden. Dat schijnt dus niet te helpen. In de praktijk konden ze er niet naar leven.

Maar als regels niet werken om ons en in ieder geval ondernemers op het duurzame spoor te krijgen, blijft nog steeds de vraag: wat dan wel? Sommigen zeggen; het loont op den duur. Je krijgt er meer klanten door, beter publiciteit, hogere aandeelkoersen. Zoiets als eerlijk duurt het langst. En daar zit ook wel wat in. Alleen, wie heeft er zo'n lange termijn-blik? En bovendien, als je het alleen maar doet om die winst, al is het op de lange termijn, dan is het toch puur en alleen eigenbelang. Geen naastenliefde als gevoel, wel naastenliefde als gedrag.

Daarmee kom ik bij het verhaal van de onrechtvaardige rentmeester. Een merkwaardig pragmatisch verhaal zo op het eerste gezicht. De rentmeester is puur op eigenbelang gericht. Pas als hij ziet dat zijn heer hem dreigt te ontslaan, kiest hij eieren voor zijn geld. Nogal anders dus dan de glazenwasser en de Barmhartige Samaritaan. Maar toch leerzaam. In verschillende opzichten. Ten eerste: hij wordt ter verantwoording geroepen. En dat brengt een verandering teweeg. Hij gaat eindelijk nadenken. Ten tweede: hij gaat al zijn klanten af, dat wil zeggen al de schuldenaren en gaat met ze praten. Beide zijn belangrijke elementen van maatschappelijk ondernemen: verantwoording en dialoog. *Stakeholders*-dialoog heet dat tegenwoordig, open contact met je omgeving, je klanten, je medewerkers en je financiers. Om te weten wat ze van je verwachten, om daar rekening mee te kunnen houden. En, merkwaardigerwijs, dat is precies wat de onrechtvaardige rentmeester doet, in gesprek gaan met al z'n schuldenaren.

Maar het belangrijkste is, tenslotte, de confrontatie van de rentmeester met zijn heer. Misschien hoef je dat niet letterlijk op te vatten als een ander persoon of als De Heer. Misschien is het zijn eigen geweten. En de vraag: hoe wil ik nu echt in het leven staan. Bij die vraag moet je zo nu en dan stilstaan, zeker als je duurzaam wilt zijn, zoveel is wel duidelijk. Dat stilstaan kun je op vele manieren doen. Bijvoorbeeld door je te richten tot de Eeuwige die wij God noemen. In de gemeenschap die wij kerk noemen. Hier en nu.

Amen.

*) Schriftlezingen: Leviticus 23: 15-23 en Lucas 16: 1-9 (zie hieronder)

Liederen: o.a. Gezang 400: 'Het zonnelied' van Fransiscus van Assisi

Voor vragen en opmerkingen is de spreker te bereiken op:

- 070 3490 467, rutgersvdloeff@vno-ncw.nl (w)
- 070 383 7034, bcvdloeff@wxs.nl (thuis)

Lev. 23: 22 :

Wanneer gij de oogst van uw land binnenhaalt, dan zult gij de rand van uw veld niet geheel afmaaien, en wat van uw oogst is blijven liggen, zult gij niet oplezen; dat zult gij voor de arme en de vreemdeling laten liggen.

Lucas 16: 1 – 9: De gelijkenis van de onrechtvaardige rentmeester

Hij richtte zich ook tot zijn leerlingen: "Er was eens een rijke man die een rentmeester had en te horen kreeg dat de rentmeester zijn eigendommen verkwistte. De rijke man riep de rentmeester bij zich en zei tegen hem: "Wat hoor ik over jou? Leg verantwoording af van je beheer, want je kunt niet langer rentmeester blijven." Toen

zei de rentmeester bij zichzelf: Wat moet ik doen nu mijn heer mij het beheer afneemt? Werken op het land kan ik niet, en voor bedelen schaam ik me. Maar ik weet al wat ik moet doen om ervoor te zorgen dat de mensen, wanneer ik van mijn beheerderstaak ben ontheven, mij bij hen tehuis ontvangen.

Eén voor één riep hij de schuldenaren van zijn heer bij zich. De eerste vroeg hij: "Hoeveel bent u mijn heer schuldig?" "Honderd vaten olijfolie," antwoordde de schuldenaar. De rentmeester zei tegen hem: "Hier is uw schuldbewijs, ga zitten en maak er gauw vijftig van." Daarna vroeg hij aan de volgende schuldenaar: "En u, hoeveel bent u schuldig?" "Honderd balen graan", luidde het antwoord. De rentmeester zei tegen hem: "Hier is uw schuldbewijs, maak er tachtig van." En de heer prees de onrechtvaardige rentmeester omdat hij slim had gehandeld. De kinderen van deze wereld gaan immers slimmer met elkaar om dan de kinderen van het licht. Ook ik zeg, maak vrienden met behulp van de valse mammon, opdat jullie in de eeuwige tenten worden opgenomen wanneer de mammon er niet meer is.